

Evropeizace politických stran a stranického systému v České republice*

VÍT HLOUŠEK, PAVEL PŠEJA**

Abstract: Europeanization of political parties and party system in the Czech republic

The paper deals with the Europeanization of Czech political parties. The authors assess the scope of Europeanization of Czech political parties from the point of view of manifesto changes, changes in organizational patterns, and other important aspects. The study focuses on relevant parties during the period when the Czech Republic was a candidate country, and later a member country of the European Union. The main thesis argued in the paper is the limited impact of Europeanization processes on Czech political parties. The authors also demonstrate that the prospective development leaves little room for further Europeanization of political parties.

Keywords: Europeanization, Political Parties, Party System, the Czech Republic

Studie zkoumá evropeizační procesy, jejich rozsah a výsledky na příkladu politických stran a stranického systému v jedné z nových členských zemí EU, České republice. Tento příklad nebyl zvolen jen proto, že Česká republika má relativně vyspělý stranický systém (srov. Hloušek a Kopeček 2005),¹ ale zejména z toho důvodu, že pozornost je stále převážně věnována starším členům EU, a srovnání s „nováčky“ s postkomunistickou minulostí může být tudíž zajímavé. V neposlední řadě byla tato volba dána i tím, že evropeizace je v určitém ohledu spojena s procesy demokratické tranzice a vztah mezi tranzicí/konsolidací a evropeizací může být popsán jako interaktivní (Pridham 2005: 19–20; srov. např. Brusis 2005, Kubicek 2003, Schimmelfennig a Sedelmeier 2005).

Hlavním cílem studie je provést rozbor a test převládající konceptualizace evropeizace politických stran i potenciálních systémových dopadů tohoto procesu. Politické strany patří ke klíčovým aktérům moderní evropské politiky – alespoň pokud jde o domácí prostředí –, ale ve srovnání se studii politik nebo politických institucí jsou studie o úrovni evropeizace stran stále poměrně sporadické (srov. Carter a kol. 2007: 1–2, Ladrech 2005: 319–321).

---

* Tato studie byla vypracována v rámci projektu *Politická aktéři v procesu evropeizace a internacionalizace politického prostředí České republiky* Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky (kód IJ 002/04-DP1).

** Vít Hloušek (hlousek@fss.muni.cz) je docentem a Pavel Pšejka (palo@fss.muni.cz) odborným asistentem na Katedře mezinárodních vztahů a evropských studií Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně v České republice.

Studie je rozvržena následovně: krátký výklad osvětlující koncept evropeizace ve vztahu k politickým stranám z takzvaných postkomunistických zemí z východoevropské vlny rozšiřování EU; vymezení klíčových oblastí potenciální evropeizace; analýza českého příkladu s cílem verifikovat nebo falsifikovat skutečný dopad evropeizace na politické strany a stranický systém; závěr, v němž autoři dospívají k názoru, že evropeizace některých politických stran je pozorovatelná jen do určité míry. Vliv evropeizace na český stranický systém zůstává velmi omezen, čímž se potvrzují značně pesimistické názory ohledně působení evropeizace na domácí stranické systémy.

1. Evropeizace politických stran a stranických systémů – teoretický rámec empirické analýzy

Převládající užití termínu evropeizace je vázáno na evropskou integraci a na to, jak tento složitý proces ovlivňuje různé oblasti politického života ve státech s tímto procesem nějak spojených² (např. v členských a kandidátských státech) nebo instituce mající co do činění s vytvářením nových „evropských“ politických struktur (Evropský parlament, evropské politické strany, politiky Evropské unie atd.). Evropská integrace sestává ze dvou vzájemně provázaných procesů. Na straně jedné je politická moc delegována na nadnárodní úroveň s cílem dosáhnout určitých politických výsledků, na straně druhé vznikají nové struktury politických orgánů výkonné, zákonodárné a soudní moci. Struktura vládních institucí na evropské úrovni vytváří zvláštní prostředí, v němž se vnitřní političtí aktéři musí pohybovat a přizpůsobovat toto prostředí svým cílům, strategiím a funkčním a organizačním strukturám (Hix a Goetz 2000: 3–9). Ačkoli evropeizace není jednosměrnou cestou a vliv evropských integračních procesů a dopadů na politické aktéry nepůsobí jen seshora dolů, pro účely této studie tuto představu přijmeme a budeme předpokládat, že evropská integrace pozměňuje domácí podmínky.³

Takové důsledky jsou patrné například v oblasti veřejné správy, kde evropská integrace může vést k zavedení nového stylu práce, a ve vztahu mezi exekutivou a legislativou, kde je pozorovatelné omezení prostoru pro iniciativy národních parlamentů atd. V budoucnu možná důsledky evropské integrace a evropské politiky budou ovlivňovat voliče, stratifikaci elektorátu a vytváření nových vazeb mezi stranami a voliči či skupinami voličů (srov. Conti 2007), což by mohlo mít vliv na samotné politické strany a na politické systémy v jednotlivých evropských státech. Netvrdíme však, že evropeizace je nevyhnutelný proces, který zasahuje velkou měrou všechny politické strany. Politické strany by mohly na evropeizační tlaky reagovat, ale také by jimi mohly zůstat nedotčeny, jestliže by evropeizace neodpovídala upřednostňovaným typům fungování nebo stranických strategií.

Robert Ladrech (2002: 396–400) vytyčil pět nejdůležitějších (a často provázaných) oblastí, jež by se měly stát předmětem zkoumání evropeizace politických stran a jejich aktivit v kontextu členských států Evropské unie:

- 1) *Programové změny*: Modifikace stranických programů pod vlivem evropské integrace.
- 2) *Organizační změny*: Transformace stanov a organizačních modelů stranického fungování podnětá získáním reprezentace na evropské úrovni.

- 3) *Vzorce stranické soutěže*: Otázka Evropské unie se může stát důležitým vymežujícím tématem ovlivňujícím stranickou soutěž a lze si představit, že se z ní může stát relevantní konfliktní linie.
- 4) *Vztahy strana–vláda*: Účast vládních činitelů na evropských fórech může ovlivnit jejich vztahy s „mateřskou“ stranou a přispět k prohlubování rozdílu mezi jejich stanovisky k některým otázkám a postojem jejich strany.
- 5) *Vztahy přesahující národní stranický systém*: Evropeizace může otevřít nové možnosti supra-trans-národní spolupráce mezi politickými stranami a jednotlivými členskými státy EU.

Vydeme-li z tohoto základního Ladrechova pojetí, můžeme předpokládat, že potenciální vliv evropeizace na strany a stranické systémy bude možné rozdělit do tří hlavních kategorií: *programové aspekty* (včetně stranické rétoriky během volební kampaně nebo prostředků mobilizace voličů obecně), *organizační aspekty* (včetně změn interní stranické organizace a také formalizace vztahů na úrovni eurostran) a možné *změny formátu a mechaniky stranických systémů* (včetně potenciální „evropské“ konfliktní linie zpochybňující Startorihovo jednorozměrné zjednodušení vnitrostranického konkurenčního prostoru).

Pokud jde o *programové změny*, evropský kontext se stává ve střední a východní Evropě, stejně jako v západní, důležitým hlediskem domácí politiky. To bylo možné sledovat dokonce ještě před východoevropským rozšířením EU ve zvláštní podobě ve střední Evropě (a v menší míře také v pobaltských zemích), kde se politické elity odvolávaly na požadavky Evropské unie ve snaze ospravedlnit zavádění nepopulárních opatření. Podobně je možné říci, že probíhala a bude probíhat postupná revize stranických programů: v důsledku podílení se na evropském integračním procesu strany budou muset pracovat na nových tématech. Základní otázkou tak je, zda se od přijetí do EU význam evropských témat ve stranických programech posílil.

Na první pohled se zdá, že *organizační změny* patrně mnohem více zasáhnou strany v nově přistoupivších zemích než ve stávajících členských státech. Nová vrstva stranických činitelů – eurozástupců, lobbistů atd. (srov. Carter a kol. 2007: 9–15) – bude ve střednědobém horizontu bezpochyby usilovat o významnější pozice ve stranickém vedení. Navíc je možné očekávat, že se to projeví v tlacích na změny ve stranické organizaci. V tomto kontextu bude muset „evropská“ elita mít k dispozici síť formálních a neformálních kontaktů a zdrojů v rámci strany, která v některých případech může přesáhnout potenciál domácích elit. Je pravděpodobné, že než se k těmto organizačním změnám dospěje, může dojít k řadě relativně ostrých mocenských konfliktů uvnitř národních politických stran. Rovněž je možné, že účast na evropské úrovni posílí již existující (kvazi)kartelový charakter stranické organizace v zemích laekenské skupiny. Pokud jde o vztahy nad úrovní národního stranického systému, je možné postulovat následující předpoklady. Na rozdíl od dřívějších členských států Evropské unie je nepravděpodobné, že strany střeoevropských a pobaltských zemí v krátkodobém a střednědobém horizontu výrazně přispějí k budování evropských stran či stranických federací. Spíše budou v tomto kontextu nuceny zabývat se dilematy podobnými tomu, které řeší Občanská demokratická strana v České republice ve vztahu k Evropské lidové straně.

Zkoumáme-li vliv evropské integrace na *formát a mechaniku stranických systémů*, zjišťujeme, že na charakteristické rysy národních stranických systémů v evropských zemích má

evropeizace minimální vliv. Ve stranických systémech členských států nevedla ani evropská integrace, ani její jednotlivá dílčí témata k výrazné transformaci relevantních politických stran a oblastí politické soutěže (Mair 2000: 27–29). Z hlediska podoby se zdá, že od konce 70. let se západoevropské stranické systémy oproti minulosti staly rozdrobenějšími. Jinými slovy, objevila se celá řada nových politických stran do té doby v evropských stranických systémech neznámých. Tento jev chronologicky spadá přibližně do období, kdy (od roku 1979) začaly být pořádány přímé volby do Evropského parlamentu. To je ovšem spíše časová shoda než přímý důsledek evropeizace. V západoevropském stranickém systému jen malé procento nově vzniklých stran definuje samo sebe výhradně na základě svého stanoviska k evropské integraci. Strany, které se definují především jako „proevropské“ nebo euroskeptické, se tu a tam objeví a dokonce si i vydobýly politického významu, ale neexistuje jediný případ, kdy by jejich existence vedla ke změně stranického systému na národní úrovni. Namísto toho většina takových formací soutěží především o křesla v Evropském parlamentu a domácí politické soutěže se neúčastní (Mair 2000: 30–31). Ani z hlediska mechaniky (ve smyslu převládajících vzorců interakce uvnitř stranického systému určité země) nepředstavuje evropeizace výrazný, bezprostřední vliv. Jak vidno, proevropské a antievropské postoje nejsou z hlediska politických otázek a přitažlivosti pro voliče dostatečné k vytvoření závažné nové konfliktní linie, jež by nějakým způsobem zásadně proměnila význam převládajících konfliktních linií, které určují hlavní formy interakce v západoevropských politických systémech (Mair 2000: 31–37; srov. Hloušek 2006, Mair 2006: 7).

Třebaže v zemích laekenské skupiny existují strany, které kladou relativně silný důraz na své postoje k Evropské unii, není příliš pravděpodobné, že by tato otázka byla natolik zásadní, aby změnila převládající model stranické soutěže. Avšak vezmeme-li v úvahu přehnaná očekávání ohledně životní úrovně, a rovněž opatření přijatá v zájmu řešení nejrůznějších ekonomických, politických a sociálních problémů, která byla veřejností prezentována během kampaní před vstupem do EU selektivně a poněkud neodpovědně, je otázka, zda by třeba vlna deziluze nemohla vést ke vzniku silných protievropských a protestně zaměřených formací. V tomto případě by k narušení existujících modelů stranické soutěže dojít mohlo. Ačkoli můžeme první volby do EP v nových členských státech považovat za zjevně druhořadé, existují příklady silné protievropské mobilizace u některých politických stran (např. Polsko – Liga polských rodin a Sebeobrana).

Vliv evropeizace na politické strany je tedy doposud spíše nepřímý. Jak se domnívají Peter Mair a Robert Ladrech, evropská integrace postupně omezuje prostor pro manévrování vlád v otázkách státní politiky, a tak *de facto* vyprazdňuje oblast domácí politické soutěže v tom smyslu, že strany usilující o podíl na sestavení vlády musí nejprve dospět k elementárnímu konsensu ohledně svého hlavního politického směřování. A tak se v rámci Evropské unie stávají součástí určitého politického mainstreamu a je stále obtížnější je od sebe odlišit. Tím dochází k omezení soutěživosti v politickém prostředí. Peter Mair hovoří v této souvislosti o depolitizaci politických témat souvisejících s evropskou integrací. To může mít pochopitelně vliv na klasické fungování politických stran, jako je například získávání politických kádrů, vedení volební kampaně, agregace a artikulování zájmů, vládních platforem atd. Spektrum politických témat (především v oblasti makroekonomické politiky) se tak výrazně zužuje, byť třeba byly na těchto otázkách postaveny stranické volební sliby voličům. Strany jsou pak nuceny měnit své strategie a organizační pojetí a zároveň musí aktivněji usilovat o získání vlivu

na nadnárodní rovině rozhodování, z níž tyto proměnlivé impulsy změn pocházejí. Ladrech tak upozorňuje na nejdůležitější úkol výzkumu evropeizace a jejího vlivu na politické strany, totiž na analýzu adaptace stran na výše popsané změny v oblasti jejich působení, a to jak na rovině politické, tak organizační. Evropeizace politických stran by měla být odrazem reakce těchto stran na změny jejich prostředí (Ladrech 2002: 393–395, Ladrech 2005: 331–333, Mair 2000: 48–49, Mair 2006: 5–12).

2. Programové změny českých stran – hledání uplatnění pro evropskou agendu

I když je teprve nedlouhou dobu možné hovořit o procesech v oblasti stranické organizace a stranického systému, které by se daly interpretovat jako známky evropeizace, v programech českých politických stran se prohlášení zdůrazňující úlohu Evropy a Evropské unie objevují relativně v raných fázích vývoje českého politického systému. Od prvopočátku samostatné České republiky, tedy od 1. ledna 1993, ba i dříve, v Československu, české politické strany pravidelně užívají slogany jako „zpátky do Evropy“ naznačující, že Česká republika se vrací mezi země tradiční evropské kultury a civilizace, která byla obvykle symbolizována Evropskou unií. Avšak navzdory tomuto spíše řečnickému důrazu na Evropu a také formálním vazbám, které začaly Českou republiku připoutávat k Evropské unii (dohoda o přistoupení byla podepsána v roce 1993, žádost o členství byla odevzdána tehdejší českou vládou roku 1996), tedy navzdory těmto okolnostem, jež by se dle očekávání měly promítnout do stranických programů a dalších projevů, nebyl až do voleb do Poslanecké sněmovny Českého parlamentu v roce 1998 dopad evropských otázek na stranické programy – až na obecná prohlášení – nijak zvlášť znát, protože převládla politická témata týkající se transformace uvnitř země.

Ovšem po roce 1998 a ještě více v předvolebním období 2002 došlo ke zdatelnému nárůstu využití témat spojených s EU, např. vstupu České republiky do EU, budoucího vývoje EU, společné měny, bezpečnostních, sociálních a finančních opatření. Ačkoli po vstupu České republiky do Evropské unie na jaře 2004 důraz na otázky spojené s EU jednoznačně polevil, můžeme dnes určit další období zvýšené pozornosti věnované tématům spjatým s EU a jejími politikami, které evidentně souvisí s nadcházejícím českým předsednictvím v první polovině roku 2009.

Uvážíme-li hlavní rysy vývoje české politiky a jejího vztahu k evropské integraci, je obecně možné říci, že je poměrně snadné určit sedm oblastí, v nichž se evropská témata výrazně promítla do stranických programů:

- 1) Přijetí a členství – třebaže tato oblast byla očividně důležitá pouze v období před vstupem, pomohla rovněž stanovit agendu pro období po roce 2004 a zejména přispěla k procesu utváření názorů uvnitř jednotlivých stran na řadu aspektů zahraniční a hospodářské politiky. Zde je možné říci, že české politické strany vyjadřovaly obecnou podporu českému členství v Evropské unii,⁴ přičemž se v doprovodné diskusi řešilo hlavně, zda je pro potvrzení českého členství zapotřebí referenda. Některé debaty se navíc zaměřily na přijatelnost přechodných období, jež se české reprezentaci podařilo vyjednat.

- 2) Budoucnost EU a postavení České republiky v rámci EU – zde hrálo na domácím politickém kolbišti důležitou roli několik podoblastí. Za prvé, obecně se diskuse o nadnárodním versus mezivládním modelu, ztělesňovaná především „evropskou ústavou“, setkala u českých politických stran s vášnivou odezvou; za druhé, diskuse o harmonogramu přijetí společné měny sloužila jako nástroj k řešení některých domácích ekonomických otázek; a konečně, bezpečnostní otázky byly používány na podporu eurooptimistických a/nebo europesimistických stanovisek, především ohledně životaschopnosti nezávislé evropské bezpečnostní politiky a úlohy Spojených států v evropské obraně a bezpečnosti.
- 3) Fondy EU – všechny české politické strany bez výjimky zdůrazňovaly příležitost čerpat nemalé prostředky z různých fondů EU, a tak prezentovaly české členství v EU jako snadnou a pohodlně dosažitelnou možnost získat finanční prospěch. Po vstupu České republiky do EU tento obecný důraz na finanční výhody přetrvával, ale postupně prvotní důležitosti nabylo téma dosažitelnosti evropských fondů a efektivity při získávání nabízených prostředků.
- 4) A jako poslední je zde poněkud reziduální oblast, kam mohou spadat další otázky, např. nediskriminace, podpora rovných práv atd., které byly oficiálně proklamovány v programech některých stran, aniž by nabyly takového významu jako témata zmíněná výše.

Tyto čtyři body mohou být společně považovány za určující těžiště vlivu EU na českou politiku. Chceme-li však hovořit o evropeizaci, měli bychom si všimnout nikoli pouhé skutečnosti, že se tyto otázky staly předmětem diskusí, ale především bychom se měli zaměřit na to, zda se nějak projevila jejich schopnost utvářet stranické programy, a dále na to, jakého významu nabyly ve stranických programech ve srovnání s jinými, mnohem výrazněji domácími politickými tématy. Pro zřejmou analýzu této problematiky je potřebné určit hlavní vlivy témat spojených s EU na stranické programy čtyř nejvýznamnějších českých stran – KSČM, jak bylo zmíněno již dříve, Občanské demokratické strany, České strany sociálně demokratické a Křesťanské a demokratické unie – Československé strany lidové, které od vzniku České republiky stabilně obsazují křesla v Poslanecké sněmovně Českého parlamentu, čímž nám skýtají příklad možných změn ve stranických programech. Pro potřeby této studie vezmeme v úvahu pouze programy z posledního volebního období 2002–2006.⁵

2.1. Občanská demokratická strana

V souladu se svými liberálními a konzervativními názory, formulovanými prvním předsedou strany Václavem Klausem a dalšími členy vedení, ODS tradičně preferuje ekonomické otázky před jinými společenskými oblastmi. Navíc na poli zahraniční politiky či mezinárodní politiky obecně, Občanská demokratická strana často uplatňuje způsoby uvažování odpovídající realistickému paradigmatu, takže je pochopitelně skeptická vůči jakýmkoli pokusům o vytvoření nadnárodní entity. Tyto vzorce jsou jasně pozorovatelné na dvou hlavních dokumentech, které strana publikovala v roce 2000 a 2001 – „Národní zájmy v reálném světě“ (Zahradil 2000) a „Manifest českého eurorealismu“ (Zahradil a kol. 2001). Názory předestřené v těchto dokumentech se výrazně odrazily rovněž ve volebním programu pro parlamentní volby v roce 2002, v němž ODS varovala před evropským „superstátem“ a jakýmkoli pokusem posílit kompetence nadnárodních orgánů a zároveň zdůrazňovala důležitost role národních států (ODS 2002: 3). V souladu s těmito názory ODS rovněž nesouhlasila se sjednocením

přesahujícím ekonomickou oblast. Stručně řečeno, i když ODS jasně podporuje české členství v EU, považuje Evropskou unii za projekt, který může být životaschopný a žádoucí pouze tehdy, týká-li se jen ekonomických záležitostí, a pochybuje o její potřebnosti jako směřování k hlubší jednotě v dalších oblastech politického a společenského života.

V podstatě totožná témata je možné vysledovat také ve volebním programu 2006, v němž ODS nadále zdůrazňuje národní zájmy, ačkoli zároveň jasně říká, že není jiné cesty než pokračovat ve faktickém členství v EU. Je zvláštní, že ve srovnání s programem z roku 2002 tentokrát ODS opomíjí mnohé otázky, o nichž se diskutovalo před čtyřmi lety, a věnuje mnohem větší pozornost domácím záležitostem. Kromě výše zmíněného důrazu na národní zájmy je jediným opakujícím se tématem bezpečnost, tedy zjevné upřednostňování NATO před společnou zahraniční a bezpečnostní politikou EU. Proto je možné říci, že „programatika ODS se po obsahové stránce měnila jen nepatrně a strana i díky vůdčím elitám zastává konzistentní postoj vůči EU... strana má po celá léta zájem pragmaticky a funkčně využívat možnosti českého členství“ (Frízlová a kol. 2006: 10).

2.2. Komunistická strana Čech a Moravy

KSČM jako jediná relevantní česká strana nepodporuje české členství v Evropské unii či přinejmenším nabádá k velmi omezujícímu přístupu k tomuto členství a zajímá se o ně jako o nástroj k prosazování svých vlastních myšlenek a také českých národních zájmů. Mimo toto hlavní obecné stanovisko jsou vyjádření KSČM k možnostem plynoucím z českého členství v Evropské unii značně omezena. V obou volebních programech na rok 2002 a 2006 KSČM jen potvrzuje svou nedůvěru vůči Evropské unii a nevěnuje pozornost žádné z bezpečnosti politik, s částečnou výjimkou regionální politiky, která je považována za nejlepší způsob, jak využít prostředků z fondů EU. Stejně jako u ODS, i v případě KSČM je možné v roce 2006 oproti roku 2002 pozorovat jistý pokles zájmu o otázky spojené s EU. Jinými slovy, KSČM nerozpracovává nic, co je úzce spjato s vývojem EU, spíše bere v úvahu pouze témata důležitější z hlediska domácí politiky a poukazuje na možnost využití zdrojů EU. Nejpozoruhodnější je, že KSČM se snaží představit svůj vlastní projekt evropské integrace, který je zásadně odlišný od probíhajícího vývoje a patrně svědčí o obecném nezájmu KSČM o reálnou politiku (srov. KSČM 2006).

2.3. Česká strana sociálně demokratická

Na rozdíl od ODS a zejména KSČM čeští sociální demokraté současné pojetí evropské integrace výrazně podporují a snaží se vyzdvihnout pozitivní aspekty českého členství. Také se zdá, že ČSSD se poněkud liší i v tom smyslu, že zatímco v roce 2002 její program zahrnoval mnoho vágních příslibů výhod plynoucích z českého členství v Evropské unii, přičemž téměř neuváděl jeho praktické aspekty, v roce 2006 ČSSD témata týkající se EU rozpracovala podrobněji. V každém případě sociální demokraté především kladli důraz na možnosti plynoucí z existence nejrůznějších fondů EU a pokoušeli se ukázat, jak jich využít.

Srovnání programů z roku 2002 a 2006 však vede k několika pozoruhodným zjištěním. Za prvé, v obou případech se ČSSD ráda uchyluje k obecným prohlášením, obvykle podtrhujícím klady členství, bez uvádění konkrétních detailů. Za druhé, v roce 2006 můžeme vysledovat

viditelný nárůst množství textu soustředícího se na otázky spojené s EU. Jelikož je však volební program ČSSD pro rok 2006 mnohem rozsáhlejší než v roce 2002, byl problematice Evropské unie ve skutečnosti věnován relativně nižší počet stran.

Je s podivem, že i když je ČSSD běžně považována za jednu z nejméně proevropských českých stran, její programy pro parlamentní volby jsou dosti mlhavé a je na nich především vidět sklon ČSSD opomíjet jakékoli otázky, jež by mohly vyznít jako zpochybňování výhod českého členství v Evropské unii.

2.4. Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová

Vyhodnocení dopadu evropeizace na programy sestavené KDU-ČSL se může zdát být poněkud obtížnější, protože tato strana byla ve volbách 2002 součástí Čtyřkoalice.⁶ Naštěstí KDU-ČSL vypracovala hlavní části programu Koalice,⁷ takže je přece jen možné dobrat se porovnáním programů z let 2002 a 2006 vypovídajících výsledků.

V programu z roku 2002 můžeme najít celou kapitolu („Koalice pro evropskou budoucnost a bezpečnost naší země“) zaměřenou na evropské otázky, což je ve srovnání s jinými volebními programy nezvyklý jev. V této kapitole je hlavní důraz kladen na federalizaci Evropy a další posílení nadnárodních prvků Evropské unie. Rovněž v oblasti bezpečnosti tento program výrazně preferuje společnou zahraniční a bezpečnostní politiku, ale souhlasí i s jejím dalším rozvíjením nad rámec současného stavu.

Důležité je, že ve volebním programu pro rok 2006 nenalzáme žádné upřednostňování všech těchto priorit zdůrazňovaných před čtyřmi lety. I když si KDU-ČSL svůj zjevně proevropský postoj udržuje, například podporou federalizace a další integrace, spíše klade důraz na nutnost co nejlépe české členství v Evropské unii využít. Ukázkovým příkladem může být vyjádření považující EU za příležitost k naplňování českých národních zájmů (KDU-ČSL 2006: 82). Třebaže KDU-ČSL v programu 2006 setrvává na řadě z názorů prosazovaných v roce 2002, míra detailního rozpracování v programu je mnohem menší, čímž je ponechán větší prostor pro debatu o domácích politických otázkách. Z hlediska evropeizace je v každém případě nutno říci, že KDU-ČSL při volbách 2004 do Evropského parlamentu zjevně uplatnila programové hodnoty Evropské lidové strany, jejímž členem KDU-ČSL je, což může být považováno za nejzřetelnější doklad evropeizace nalezený v programech relevantních českých politických stran.

2.5. Skutečně evropeizace?

Vzhledem k výše uvedeným komentářům k podobě programů nejdůležitějších českých stran můžeme spolehlivě dospět k závěru, že zde existuje pozoruhodný rozdíl mezi vývojem, co se týče kvality a kvantity evropských prvků stranických programů. První hlavní vlnu zájmu o tyto otázky je možné vysledovat ve volbách 2002, v nichž se všechny stranické programy (se zvláštní výjimkou KSČM) soustředily na vyjádření jasné podpory českému členství v EU, přičemž se rozcházely v názorech na podmínky tohoto členství a v řadě dalších detailů. Druhá vlna, byť ne tak důležitá jako první, může být spojena s volbami do Evropského parlamentu roku 2004, které byly pro strany už svou podstatou významnou příležitostí k vyjádření jejich stanovisek k tematice EU. V roce 2006 však zjišťujeme odlišné tendence: ačkoli české strany věnují otázkám spjatým s EU menší pozornost a ty pak poněkud ztrácejí na důležitosti ve

stranických programech, můžeme v těchto programech najít i relativně četné pasáže, které se ať tak či onak dotýkají určitých detailů souvisejících s různými politikami EU a jejich implementací v českém prostředí. To ovšem nemůže být interpretováno jako známka evropeizace. Spíše to svědčí o tom, že objevení se takových hledisek je úzce vázáno na socio-ekonomickou konfliktní linii, což je zdaleka nejdůležitější konfliktní linie v české politice. Je pochopitelné, že problematika EU a evropské integrace se často objevuje v domácích debatách o sociálně-ekonomických otázkách, byť u každé strany odlišnou měrou (srov. Frízlová a kol. 2006).

Závěrem je možné říci, že v posledních letech došlo obecně spíše k poklesu zájmu o otázky EU, přičemž určité oživení tohoto zájmu je pozorovatelné, kdykoli je určitá tematika EU relevantní pro domácí politickou diskusi. Jinak řečeno, neexistuje žádná evropská konfliktní linie, pouze individuální otázky příležitostně a různou měrou vstupující do standardní politické debaty.

3. Ovlivňuje vůbec evropeizace organizační strukturu českých politických stran?

3.1. Organizační aspekty evropeizace – rovina domácích stran

Z hlediska velikosti členské základny jsou české politické strany něco jako úzký tým profesionálů, který se ve svých rysech blíží organizační podobě kartelu, kde se neklade důraz na masové členství (srov. Dančák a Hloušek 2007: 213–216). To s sebou nese relativně centralizovanou podobu vnitrostranických mechanismů se silnou úlohou expertů z centra, čímž se potenciálně otevírá významný prostor rovněž pro evropské specialisty.⁸

Zhodnotit úlohu odborníků na evropskou politiku uvnitř českých politických stran ale není nikterak snadné. Poguntke a kol. (2007) nabízejí širokou konceptuální mapu potenciálních evropeizačních vlivů na stranickou strukturu a rozložení moci uvnitř domácích stran postihující formální i neformální změny. Pokud jde o neformální kanály vnitrostranického rozhodování, musíme přiznat, že k pochopení skutečné úlohy evropských specialistů by bylo zapotřebí provést detailnější kvalitativní výzkum. Zřejmý nedostatek dat omezuje naše možnosti zkoumat změny v procesech uvnitř stran, a proto se soustředíme převážně na formální strukturu jako na jednu z nejviditelnějších oblastí možné evropeizace.

Poguntke a kol. (2007) vymezují čtyři prvky: (1) stanovami garantovaná přítomnost evropských odborníků v hlavních orgánech strany; (2) pravidelný přístup evropských specialistů k pracovníkům strany; (3) rostoucí schopnost evropských specialistů získávat finanční a jiné materiální mocenské zdroje; (4) stále lepší přístup specialistů na EU k informačním zdrojům. Domníváme se, že první bod je nejdůležitější, neboť jeho splnění může otevřít cestu k ostatním. Česká republika je členem EU od května 2004, takže specialisté na EU měli relativně málo času na vybudování mocenských pozic uvnitř stran. Proto se naše analýza musí zaměřit na první z výše zmíněných bodů. Naše studie se tedy omezí na zkoumání formálního postavení členů Evropského parlamentu a dalších činitelů EU patřících k relevantním českým politickým stranám, stejně jako přítomnosti národních evropských specialistů jako například členů Výboru pro evropské záležitosti Poslanecké sněmovny a Senátu.

Ve formálních dokumentech relevantních českých stran, jako jsou stranické stanovy, není specifické postavení stranických delegátů v institucích EU zakotveno. V některých případech (ODS⁹ a Strana zelených¹⁰) byla dnes platná pravidla přijata před vstupem České republiky

do EU. V případě ODS není ve stanovách žádná explicitní definice role člena Evropského parlamentu (ODS 2003: 8). Nicméně 4 poslanci Evropského parlamentu jsou členy výkonné rady, Jan Zahradil (z titulu předsedy klubu ODS v EP) působí v grémiu ODS.

Česká strana sociálně demokratická přijala nové stanovky v březnu 2007. Stanovky odrážejí členství strany ve Straně evropských socialistů (PES) stejně jako existenci stranické reprezentace v Evropském parlamentu – předseda poslanců Evropského parlamentu za ČSSD je automaticky členem předsednictva strany (ČSSD 2007: 15). Český evropský komisař je také členem ČSSD, ale ve stranickém vedení nehraje žádnou roli.

KDU-ČSL schválila nové stranické stanovky v březnu 2005. Existence evropských delegátů se odráží ve skutečnosti, že (potenciální) členové strany pracující ve výkonných institucích EU a předseda poslanců EP za KDU-ČSL jsou automaticky členy celostátního výboru (KDU-ČSL 2005: 3). Ve skutečnosti je role poslanců Evropského parlamentu menší, protože za stranu jsou zvoleny pouze dvě osoby, a tudíž nebyl zvolen žádný oficiální předseda poslanců EP za KDU-ČSL. Tito dva členové EP jsou členy celostátní konference s výrazně nižším vlivem na vnitrostranické rozhodovací procesy. Žádný „evropský“ delegát není v současné době (září 2008) zahrnut ani do celostátního výboru ani do předsednictva strany.

Komunistická strana Čech a Moravy přijala nové stranické stanovky v květnu 2004, dva týdny po vstupu České republiky do EU. Postavení „evropských“ delegátů není vůbec specifikováno, s výjimkou zmínění členů EP za KSČM jako možných kandidátů na případné zvolení do ústředního výboru strany sjezdem (KSČM 2004). Na VII. sjezdu KSČM posílila pozice europoslanců tím, že Jiří Maštálka se stal jedním z místopředsedů ÚV KSČM (a tím i členem výkonné rady strany) a Miroslav Ransdorf byl zvolen členem ÚV KSČM.

Podle stanovky Strany zelených jsou její poslanci EP automaticky delegáty s hlasem rozhodujícím na celostátním sjezdu. Potenciální poslanci EP ovšem nejsou automaticky delegováni do vrcholných výkonných orgánů strany (SZ 2005). Otázka vlivu „evropských“ delegátů je nicméně pouze hypotetická, protože ve volbách do Evropského parlamentu roku 2004 nebyl za Stranu zelených zvolen žádný poslanec.

Existují ještě dvě malé neparlamentní strany, které mají poslance v EP. Nezávislí demokraté (NezDem), zvláště politická strana založená roku 2005 Vladimírem Železným. Tato strana může být označena za populistickou stranu jednoho muže, protože není ničím jiným než nástrojem Železného osobní kariéry. Strana se dnes potýká s velkými finančními problémy. Jana Hybášková byla krátkou dobu předsedkyní Evropských demokratů (SNK ED), malé liberální strany bez šance získat parlamentní zastoupení.

Z jedenácti členů senátního Výboru pro záležitosti EU zastávají vrcholné stranické pozice pouze dva. Alena Gajdášková (ČSSD) je členkou výkonné rady strany z titulu své funkce předsedkyně klubu ČSSD v Senátu. Podobně je tomu i u Adolfa Jílka (KDU-ČSL), jenž je jako předseda senátního klubu KDU-ČSL členem předsednictva strany. Stejně tak je tomu i u Výboru pro evropské záležitosti Poslanecké sněmovny. Z jeho 16 členů je jeden poslanec členem výkonné rady ODS, jeden působí v celostátním výboru KDU-ČSL. Většina z uvedených poslanců a senátorů náleží k lidem, jejichž členství ve výborech pro EU je spíše „nahodilé“ a jejichž vysoké stranické funkce jsou výsledkem jiných jejich politických schopností a zásluh než znalostí o EU.

Jak dokládá tento rozbor, je v rámci mocenských struktur českých politických stran role specialistů na EU ve skutečnosti omezená. Důvodem je částečně skutečnost, že většina pro-

evropských stran, jako sociální demokraté, křesťanští demokraté nebo zelení, byla roku 2004 ve volbách do Evropského parlamentu méně úspěšná než ODS a KSČM. Jinými slovy, strany, které *ex officio* rezervují specialistům na EU pozice v ústředních stranických orgánech, mají těchto specialistů příliš málo na to, aby jimi tyto funkce obsadily. Dalším problémem je, že role českých poslanců EP je v rámci Evropského parlamentu dosti omezená. Předsednické funkce zastávají pouze dva poslanci EP, a to ve Výboru EP pro životní prostředí, veřejné zdraví a bezpečnost potravin (ODS) a Delegation EP pro vztahy s Izraelem.

Z formálního hlediska byla ve srovnání s 90. lety role evropských specialistů v rámci vnitrostranických rozhodovacích mechanismů posílena. Většina z nových stranických stanov nějakým způsobem bere existenci takových specialistů na vědomí. S výjimkou KSČM vrcholné orgány všech českých politických stran evropské specialisty zahrnují, ale ne vždy členství v institucích EU takovou funkci garantuje. Pokud jde o rozložení moci uvnitř stran, nevidíme nic, co by výrazně svědčilo o potenciální evropeizaci mocenské struktury. Vysvětlení částečně spočívá v tom, že v kartelu podobné stranické organizaci závislé zásadní měrou na státních zdrojích, politických i materiálních (finančních) je evropeizace interní stranické struktury českých politických stran dosti omezena.

3.2. Organizační aspekty evropeizace – vztahy českých stran k eurostranám¹¹

Od 90. let si české politické strany stejně jako strany v jiných státech přijatých do EU snaží budovat nové vazby s eurostranami. Jejich úloha je však pasivnější, strany se pokoušejí najít si „své“ eurostrany na základě ideologické spřízněnosti a/nebo potenciálních výhod (učební proces politické elity, přímá a nepřímá podpora, jasnější sebepojetí stran). Rozšíření EU otevřelo cestu k plnohodnotnému členství českých politických stran v evropských stranických federacích a skupinách EP. Některé české strany projevíly během procesu sblížení s eurostranami notnou dávku pragmatismu. ODS například v 90. letech balancovala mezi AEN a EPP, podobně jako menší Občanská demokratická aliance, která se roku 2001 přesunula z EPP do ELDR.

Podíváme-li se na distribuci příslušných českých relevantních politických stran mezi eurostranami, můžeme konstatovat, že se podobá většině západoevropských zemí. Na základě výsledků voleb v roce 2004 jsou v EP zastoupeny následující eurostrany či skupiny. Poslanci za KDU-ČSL, ODS a Evropské demokraty patří ke skupině EPP-ED. Sociální demokraté působí v PES, komunističtí poslanci EP v GUE-NGL a jeden poslanec si vybral skupinu IND/DEM. Vztahy relevantních českých stran k eurostranám jsou ovšem odlišné. ČSSD je plnohodnotným členem PES, KDU-ČSL členem EPP a zelení patří k EGP, aniž by měli zastoupení v EP. Jak sociální, tak křesťanští demokraté jsou velmi loajální vůči svým eurostranám, pokud jde o programovou blízkost a chování v EP. Ale programová blízkost byla v obou případech patrná už přinejmenším od poloviny 90. let, takže v období krátce před a po vstupu České republiky do EU není prakticky možné v tomto směru nějakou evropeizaci pozorovat.

Komunisté jsou členy PEL a GUE-NGL a díky svým výrazným výsledkům v národních a evropských volbách mají v obou skupinách relativně silné postavení. KSČM se snaží být uvnitř struktur PEL aktivní a podporuje expanzi struktur PEL do celého evropského kontinentu bez ohledu na hranice EU. To je evidentně výsledkem euroskeptického postoje strany. Evropské otázky však hrají z hlediska mobilizace domácího elektorátu a politického působení

českých komunistů jen malou roli, takže můžeme opět konstatovat, že vstup do eurostranických struktur neměl v podstatě na evropeizaci KSČM žádný vliv.

Nejzajímavějším případem zůstávají občanští demokraté. ODS náleží ke skupině EPP-ED, ale její politická soudržnost s jejím jádrem má určité meze, jak je vidět na rozdílech v hlasování podle jmen v EP. Strana v sobě sdružuje ideologicky konzervativní a liberální stanoviska. Srovnání programu strany s programem EPP ukazuje, že ODS není ochotna připojit se ke struktuře EPP z důvodu mírné odlišnosti jinak společně sdílených základních politických hodnot a především kvůli odlišným (nefederalistickým) názorům na evropský integrační proces.¹² Na druhou stranu v sektorových politikách je program ODS s EPP plně kompatibilní (viz tabulka 1).

Tabulka 1: Srovnání programové kompatibility – ODS versus KDU-ČSL

Strana	Základní hodnotová orientace	Postoj k institucionálním strukturám EU	Postoj k mezinárodním aktivitám EU	Liberální sociálně-tržní ekonomika	Podpora zemědělství a venkova	Ekologie v souladu s principy tržní ekonomiky
KDU-ČSL	+	+	+	N	+	N
ODS	N	-	-	+	+	+

+ Program strany se shoduje s EPP.

- Program strany se neshoduje s EPP.

N Program strany je neutrální nebo k příslušné otázce nebylo přijato jasné stanovisko.

Zdroj: Autoři

Po zvážení předchozích zjištění můžeme konstatovat, že vazby na eurostrany a/nebo uskupení v EP nemají na české strany žádný významný vliv. Stabilizace ideologických orientací a programových prvků českých politických stran bylo dosaženo už v první polovině 90. let (srov. Dančák a Hloušek 2007: 200–201). V roce 2000 měly relevantní české politické strany ohledně svých vazeb na evropské stranické federace jasno a po roce 2004 byla situace ve většině případů pouze formalizována přijetím stran za řádné členy. K žádným domácím změnám nedošlo a žádný větší vliv uskupení EP a eurostran se neprojevil. Můžeme předpokládat, že z tohoto hlediska zůstávají česká a evropská politická aréna pro české relevantní strany dvěma oddělenými oblastmi.

4. Český stranický systém před a po roce 2004: prostor pro evropeizaci?

Český stranický systém se zdá potvrzovat Mairův předpoklad nulového dopadu evropeizace na podobu stranického systému. Český stranický systém dosáhl základní stability už během druhé poloviny 90. let a navzdory malým obměnám tento systém jako celek jasně směřuje k podobě Sartoriho omezeného pluralismu (srov. Chytilík a Šedo 2007: 26–27). Po parlamentních volbách 1996 zde bylo šest relevantních stran, po volbách 1998, 2002 a 2006 pět. Ve složení skupiny relevantních stran došlo k určitým změnám. Extrémně pravicová Republikánská strana (SPR-RSČ) se v roce 1998 propadla pod hranici parlamentního zastoupení. ODA

byla roku 1998 nahrazena Unií svobody (US), ale profil obou stran byl dosti podobný, obě byly liberální nebo konzervativně-liberální pravicové strany a obě se pokoušely hrát úlohu pravicové alternativy ODS. Před parlamentními volbami 2006 byla Unie svobody marginalizována, ale nedávno se do parlamentu dostali zelení (srov. Šaradín 2007: 14–15). Ovšem podoba dvou hlavních pólů (občanští a sociální demokraté), dvou menších pólů v centru českého stranického systému (zelení a křesťanští demokraté) a jednoho periferního levicového pólu (komunisté; srov. Šaradín 2007: 23–25) zůstala nedotčena.

Žádná z výše uvedených změn nemůže být byt i jen částečně vysvětlena vlivem evropeizace. Žádná strana jednoho tématu, proevropská či euroskeptická, nezaujímá postavení relevantní strany. Jediný případ zasluhující zmínku vzhledem k možnému přímému evropeizačnímu dopadu by mohl být volební výsledek Evropských demokratů (SNK-ED). Tato strana se ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2004 prezentovala jako silně proevropské uskupení a uspěla. V evropských parlamentních volbách kandidovala spolu se Sdružením nezávislých a tato kandidátka získala 11 % hlasů. Euroentuziasmem se to však dá vysvětlit pouze částečně. Předně, volby do EP jsou v České republice druhořadými volbami a volební účast byla dosti nízká, pouhých 28,32 %. Volební úspěch koalice ED a SNK může být z větší části vysvětlen velkou oblibou nezávislých kandidátů. Navíc, Evropští demokraté nebyli „single-issue“ proevropská politická strana. Tato strana byla založena s cílem nabídnout liberální alternativu k ODS, takže programový a ideologický profil strany byl pestrý, i když vezme v úvahu, že evropská témata byla ve volební kampani 2004 hojně využívána. A v neposlední řadě stála v čele kandidátky do Evropského parlamentu oblíbená a charizmatická politička Jana Hybášková.

Pozdější vývoj prognózu ohledně trvající parlamentní relevance Evropských demokratů nepotvrdil. V lednu 2006 se strany SNK a ED sloučily a vytvořily uskupení SNK Evropští demokraté. V parlamentních volbách roku 2006 tato strana získala pouze 2,08 % hlasů.

Závěrem můžeme říci, že žádný přímý vliv evropeizace nebyl v případě formátu českého stranického systému zjištěn. A jak je tomu v případě mechaniky, logiky stranického systému? Hlavní otázkou je, zda se po vstupu do EU strany snažily více využít evropskou otázku v mezistranické soutěži. Odpověď může dát analýza struktur konfliktních linií v českém stranickém systému a také srovnání volebních kampaní do Poslanecké sněmovny v letech 2002 a 2006 co do podoby a rozsahu využití evropských témat.

Z hlediska Sartoriho typologie osciluje český stranický systém mezi umírněným a polarizovaným pluralismem. Maxmilián Strmiska (2007) analyzoval příčiny takového uspořádání stranického systému a dospěl ke dvěma důvodům pro tuto kombinaci. (1) Český pluralismus je semi-polarizovaný díky konfiguraci pólů s relativně značně okrajovou a do určité míry antisystémovou Komunistickou stranou a také díky míře polarizace českého elektorátu. (2) Existuje zde zřejmá trvalá absence účinných koaličních nástrojů, což snižuje šance na stabilní a zároveň ideologicky soudržné vlády, jak se to ukázalo po volbách 1996 (ideologicky soudržná, ale menšinová vláda) a 1998 a 2002 (ideologicky nesourodé koalice s nepatrnou většinou). Důležité je, že toto semi-polarizované uspořádání trvá od konce 90. let (srov. Strmiska 2000) a přetrvává i po parlamentních volbách 2006 (srov. Strmiska 2007: 113). Jak vidno, ani pokračování v procesu přistupování ani vstup do EU neměly nijaký dopad na hlavní systémové charakteristiky českého stranického systému, protože stabilní rysy semi-polarizace přetrvávají od doby před „horkou“ fází přistupování.

Tentýž obraz dostaneme při pohledu na strukturu hlavních konfliktních linií. Již mezi volbami v letech 1992 a 1996 došlo k potvrzení převládající socio-ekonomické konfliktní linie. Naopak význam dalších konfliktních linií slábl. Ve volbách 1996 a 1998 stále rostl význam socio-ekonomické konfliktní linie transformace. Dominantní postavení socio-ekonomické konfliktní linie transformace bylo vyjádřeno hlavními tématy politického postoje ČSSD ve vládě oproti ODS v opozici před volbami 2002 a po nich. Ačkoli se diskutovalo i o dalších tématech (včetně úlohy evropského integračního procesu v české domácí politice), základní struktura konfliktních linií zůstala nezměněna (srov. Hloušek a Kopeček 2005).¹³ Tento trend trval i v parlamentních volbách 2006, jelikož hlavní volební soutěž byla ztělesněna sporem ODS a ČSSD o sociální a ekonomické otázky.

Parlamentní volby 2002 byly prvními českými parlamentními volbami ovlivněnými jasnou vidinou českého členství v EU. Hlavní otázkou nebylo, zda vstoupit do EU či ne, protože všechny relevantní prosystémové strany české členství podporovaly. Rozdíl byl patrný spíše v rétorice jednotlivých stran týkající se specifikace přesných podmínek českého členství a obecněji otázky vyjednávání s EU o určitých oblastech. Zatímco sociální demokraté, občanští demokraté, Čtyřkoalice (zejména Unie svobody a křesťanští demokraté) členství v EU podporovali, komunisté opakovaně prohlašovali, že jejich strana není zastáncem členství v EU¹⁴ (srov. Kopeček a Šedo 2003: 2–4). Kampaň v roce 2002 byla typická určitou „amerikanizací“ volebního vystupování, včetně prvků „electiontainmentu“, úpadkem obecného zájmu o politiku a téměř nulovou šancí na úspěch malých mimoparlamentních stran (srov. Petřík: 11–12).

Ve volební kampani českých relevantních stran v roce 2002 byly otázky týkající se EU důležité. Pozoruhodně malý prostor byl věnován obecné diskusi o tom, zda do EU vstoupit či nikoli. Více politických rozepří vyvolala otázka, jestli o vstupu do EU uspořádat referendum. Sociální demokraté chtěli předložit obecný zákon o referendu, občanští demokraté podporovali pouze účelové referendum o členství v EU, a dokonce i komunisté prohlašovali, že nebudou blokovat členství v EU, pokud referendum potvrdí proevropský postoj Čechů. Další „evropské“ otázky byly směsicí tradičních témat z 90. let obohacených o novou „EU příchut“ (Benešovy dekrety, otázka sudetských Němců, vzájemné česko-rakouské vztahy hluboce poznamenané existencí české jaderné elektrárny Temelín atd.). Tyto otázky byly více využívány euroskeptickými stranami či politiky tvrdícími, že členství v EU tyto záležitosti otevře a bude pro Českou republiku znamenat nevýhodnou vyjednávací pozici (srov. Petřík 2003: 13–14).

Jediný pokus prosazovat proevropské stanovisko jako hlavní téma volební kampaně učinila Čtyřkoalice (později pouze „Koalice“ tvořená KDU-ČSL a US-DEU) a zejména Unie svobody. Tato strana vedla svou vlastní kampaň, v níž vysvětlovala pozitivní aspekty českého členství v EU. Koalice byla výrazným zastáncem členství v EU a vyjadřovala podporu federalistickému pojetí další evropské integrace. Během kampaně byla EU představována téměř jako všelék na domácí politické problémy. Další strany (především ODS) byly Koalicí obviňovány z údajného nedostatku moderní evropské politické kultury atd. Přijetí standardů EU bylo pojmáno jako automaticky výhodné řešení českých politických a ekonomických obtíží. Tato kampaň však – ve spojitosti s vnitřními problémy Koalice – nebyla příliš úspěšná. Strategie učinit z proevropského stanoviska hlavní otázku své politické profilace byla křesťanskými demokraty záhy opuštěna, kdežto Unie svobody se začala rozpadat pod tíhou svých vnitřních problémů.

Závěrem tedy můžeme konstatovat, že míra evropeizace volebních kampaní dosáhla svého vrcholu v parlamentních volbách 2002. I tak ale nebyly otázky spjaté s EU v této kampani nejdůležitějšími a nepředstavovaly ani klíčový faktor pro rozhodování voličů, které straně dát hlas. Protievropská stanoviska byla využívána spíše mimoparlamentními stranami, hlavní soupeření ohledně evropské problematiky se odehrávalo mezi ODS na straně jedné a Koalicí a ČSSD na straně druhé. Sociální demokraté se pokoušeli vykreslit ODS jako euroskeptickou stranu, která může vstup České republiky do EU ohrozit (srov. Šedo 2003: 126–133). Koalice se snažila, nijak zvlášť úspěšně, přetáhnout ODS voliče podporující vstup do EU. Obecný trend podpory členství v EU však byl zřejmý už dříve, takže voliči slyšeli spíše na domácí otázky (sociální a hospodářskou politiku, postoj k takzvané opoziční smlouvě atd.; srov. Plecítá-Vlachová a Stegmaier 2003: 775).

V parlamentních volbách 2006 význam témat týkajících se EU dramaticky poklesl. Obecně byl nejdůležitějším rysem českých parlamentních voleb 2006 pokračující nárůst vlivu politického marketingu a profesionalizace volební kampaně jako taková. Dalším typickým rysem byl důraz na domácí záležitosti. Ve srovnání s lety 2002 a 1998 hrály zahraničněpolitické otázky podružnou roli (Bradová a kol. 2007: 200). Otázky spjaté s EU nepatřily žádným způsobem ke žhavým tématům volební kampaně žádné české relevantní strany navzdory skutečnosti, že volební program obsahoval téměř „povinnou“ pasáž o postoji k evropské integraci (srov. Havlík 2006: 29–34).¹⁵ Tento značně omezený prostor věnovaný problematice EU ve stranických programech je zcela v souladu s její téměř zanedbatelnou úlohou ve volební kampani jako takové. Jedinou výjimkou z tohoto pravidla byl volební manifest Strany zelených, odkazující na EU nejen v oblastech věnovaných zahraniční politice. Strana zelených však v určitém ohledu pouze využila témata spjatá s EU s cílem prezentovat zelené jako běžnou součást dobře rozvinutých západoevropských stranických systémů, a tedy jako něco, co dobře zapadá do snah o modernizaci české politiky (Havlík 2006: 34–36).

Evropské otázky se nestaly ústředními body volebních diskusí roku 2006. V tomto smyslu můžeme dokonce pozorovat určité odevopštění českého volebního soupeření. Jako nejdůležitější přetrvávala socio-ekonomická konfliktní linie; hlavním tematickým těžištěm relevantních českých stran a zároveň i nejdůležitějším faktorem ovlivňujícím rozhodování voličů byly otázky týkající se sociální a hospodářské politiky. Oproti roku 2002 sociální demokraté nevykreslovali ODS jako euroskeptickou, a tudíž nebezpečnou stranu. ODS na druhou stranu upustila od předchozí „eurorealistické“ rétoriky, částečně proto, že nevlivnější kritik EU, Václav Klaus, do určité míry pozbyl ve straně vliv. Úloha křesťanských demokratů a komunistů byla v kampani podružná, protože jádro kampaně bylo zredukováno na bipolární souboj mezi hlavními stranami, sociálními a občanskými demokraty. Intenzita euroskepticismu komunistů a proevropského postoje křesťanských demokratů v období 2002–2006 polevuje, mimo jiné i proto, že v květnu 2004 se členství v EU stalo realitou, čímž tematika EU ztratila svůj mobilizační potenciál.

Srovnáme-li na závěr volby 2002 a 2006, můžeme předpokládat, že český stranický systém zůstal vlivem evropeizace prakticky nedotčen. Neobjevily se žádné nové strany (formát), ani nová konfliktní linie, ani alespoň zásadní osa mezistranické soutěže (mechanika). Při zkoumání evropeizace na příkladu dvou po sobě jdoucích parlamentních voleb zjišťujeme ústup témat spjatých s EU z politické debaty.

5. Závěrečné poznámky

Závěr všech předchozích kapitol zněl, že neexistuje žádný reálný vliv evropeizace na české politické strany a jejich systém nebo že nanejvýš můžeme pozorovat pokles významu evropské tematiky. Základním zjištěním je, že žádná s EU spojená otázka se nestala pro český elektorát skutečně zajímavou, a tak politické strany nepocítují nijak zvláštní potřebu se k nim vyjadřovat. Pokusy založit image strany na jejím postoji k EU a evropské integraci se sice vyskytly (šlo především o Unii svobody), ale všechny ztroskotaly a nevedly k získání výrazného počtu hlasů. V podstatě existují dva případy využití problematiky EU: ať už v obecném smyslu, jako sloganů vyjadřujících postoj strany k EU, evropské integraci a budoucnosti Evropy v různých oblastech, nebo ve velmi konkrétním smyslu, jako součást širší debaty o některé z domácích socio-ekonomických oblastí nějakou měrou ovlivněné českým členstvím v Evropské unii.

Především je nutné mít na zřeteli, že až doposud evropeizace neměla na základní rysy stranické politiky v České republice žádný velký dopad: formát a mechanika zůstaly nedotčeny, organizační struktura stran do určité míry reflektovala změny vyvolané českým členstvím v EU, ovšem nikterak významně; a zatímco ve stranických programech je možné určité změny vysledovat, je z nich patrná tendence oslabování jejich významu a určitě nevytvářejí nebo neodrážejí žádnou relevantní konfliktní linii. Domníváme se tedy, že závěrem je možné říci, že vliv evropeizace na české strany a jejich systém je značně omezený, ba že výrazné posílení evropeizace v blízké budoucnosti se zdá být velmi nepravděpodobné.

Poznámky

1. K obecnému úvodu do problematiky českého politického systému srov. Dančák a Hloušek 2007, Deegan-Krause 2006, Kopecký 2006.
2. „*Současná debata o evropeizaci je především o schopnosti domácí politiky adaptovat se na evropské výzvy... Evropeizace... je dostatečně široký termín, aby se vztahoval nejen na politiku, ale pokrýval dále i struktury, instituce a organizace.*“ (Grote 2003: 4)
3. Podobný přístup zvolil i kolektiv vědců zkoumajících dopad evropeizace na politické strany v několika zemích – ke konceptuálnímu rámci srov. Carter a kol. 2007: 5–6.
4. Za významnou výjimku je možné považovat Komunistickou stranu Čech a Moravy, která přišla se značně odlišnou představou o evropské integraci a zaujala velmi opatrný postoj k probíhajícímu vývoji na poli integrace. Viz Frízlová a kol. 2006: 13–15 a 18, KSČM 2006: 16.
5. K zajímavým poznámkám k vývoji souvisejícímu se stranickými programy z této doby viz Havlík 2006: 36–39.
6. Založena roku 1998, dalšími členy byla Občanská demokratická aliance, Unie svobody a Demokratická unie, rozpuštěna roku 2002.
7. Nutno však poznamenat, že většina proevropských hlasů se ozývala z druhé hlavní strany ve Čtyřkoalici, Unie svobody, která si přisvojila úlohu klíčového zastávce prosazování priorit spjatých s EU.
8. Carter a kol. (2007: 12–14) definují evropské specialisty jako členy Evropského parlamentu, národní politiky se zkušenostmi s EU a pracovníky se zkušenostmi s EU. Kvůli nedostatku informací o neformálním vlivu evropských specialistů se omezíme na analýzu formálního vlivu členů Evropského parlamentu a národních politiků se zkušenostmi s EU uvnitř vedoucích struktur „jejich“ stran.

9. Ale stanovy této strany přijaté v listopadu 2003 předpokládají nutnost usměrňovat výběrový proces kandidátů pro volby do Evropského parlamentu.
10. Zelení však od té doby změnili své stanovy dvakrát, v prosinci 2004 a září 2005.
11. Tato část čerpá z výsledků komparativní studie stran z nových členských států v rámci struktury eurostran (Hloušek a Kaniok 2007).
12. ODS je členem IDU/EDU.
13. Stranická rivalita týkající se odlišných postojů k evropské integraci a EU se vyznačovala schopností zároveň rozdělovat i sjednocovat. Právě proklamovaný proevropský postoj ČSSD, KDU-ČSL a US-DEU sloužil jako důležitý základ společné vlády těchto stran. Ale evropské otázky mohou být stěžejí považovány za skutečnou konfliktní linii. Čeští voliči se, zatím, nerozhodují na základě tohoto tématu a pokus založit část stranické identity na proklamovaném „evropanství“ (který učinila především US-DEU) se neukázal být pro voliče přitažlivý.
14. Avšak protievropské stanovisko nepředstavovalo hlavní bod kampaně Komunistické strany.
15. Většina českých stran však ve svých programech zahrnuje problematiku EU do obecných kapitol věnovaných zahraniční (a v některých případech dokonce i bezpečnostní) politice.

Použité zdroje

Primární zdroje

- ČSSD. 2002. *Člověk na prvním místě. Volební program 2002* (http://webarchive.org/web/20020624203840/www.cssd.cz/volby2002/index_mamaJ.htm).
- ČSSD. 2006. *Jistoty a prosperita. Volební program ČSSD* (<http://www.socdem.cz/nas-program/volebni-program>).
- ČSSD. 2007. *Stanovy České strany sociálně demokratické* (http://www.cssd.cz/o-nas/Stanovy-ČSSD/Stanovy_ČSSD_pro_MV_26_4_.pdf).
- KDU-ČSL. 2002. *Dáme věci do pořádku. Programové prohlášení Koalice* (http://www.kducl.cz/default.asp?page=51&id_rok=7&IDR=10149).
- KDU-ČSL. 2005. *Stanovy Křesťanské a demokratické strany – Československé strany lidové* (http://www.kdu.cz/video/Media_11590_2004_1_13_11_31_36.pdf).
- KDU-ČSL. 2006. *Volební program* (<http://www.kducl.cz/default.asp?page=510&idr=10149&IDCI=18242>).
- KSČM. 2002. *Program KSČM pro volby do PS PČR v roce 2002* (<http://www.kscm.cz/index.asp?managepreview=ok&thema=3283&category=&language=1&item=28319>).
- KSČM. 2004. *Stanovy komunistické strany Čech a Moravy* (<http://www.kscm.cz/index.asp?thema=2680&category=>).
- KSČM. 2006. *Program KSČM do Poslanecké sněmovny PČR 2006* (<http://www.kscm.cz/article.asp?thema=3783&item=35527>).
- ODS. 2002. *Volební desatero* (http://www.ods.cz/docs/programy/program_2002.pdf).
- ODS. 2003. *Stanovy Občanské demokratické strany* (http://www.ods.cz/docs/dokumenty/stanovy_ODS.pdf).
- ODS. 2006. *Společně pro lepší život. Volební program 2006* (http://www.ods.cz/docs/programy/program_2006.pdf).
- SZ. 2005. *Stanovy Strany zelených* (<http://www.zeleni.cz/42/clanek/stanovy-strany-zelenych/>).

Sekundární zdroje

- Bradová, Eva; Migalski, Marek; Rácz, Andrász a Šaradín, Pavel. 2007. „EU and Visegrad: The Foreign Policy Consequences of the Elections.“ In: *Visegrad votes: Parliamentary elections 2005–2006*. Eds. Pavel Šaradín a Eva Bradová. Olomouc: Univerzita Palackého, 188–209.

- Brusis, Martin. 2005. „European Union enlargement and the Europeanisation of Eastern Europe: research puzzles and policy issues.“ In: *Patterns of Europeanisation in Central and Eastern Europe*. Eds. Zdenka Mansfeldová, Vera Sparschuh a Agnieszka Wenninger. Hamburg: Krämer, 21–38.
- Carter, Elisabeth; Luther, Kurt Richard a Poguntke, Thomas. 2007. „European integration and internal party dynamics.“ In: *The Europeanization of National Political Parties: Power and Organizational Adaptation*. Eds. Thomas Poguntke, Nicholas Aylott, Elisabeth Carter, Robert Ladrech a Kurt Richard Luther. London/New York: Routledge, 1–27.
- Conti, Nicolò. 2007. „Domestic parties and European integration: the problem of party attitudes to the EU, and the Europeanisation of parties.“ *European Political Science* 6, č. 2, 192–207.
- Dančák, Břetislav a Hloušek, Vít. 2007. „Czech Republic.“ In: *Parties and Democracy*. Ed. Konrad-Adenauer-Stiftung. Bonn: Bouvier, 195–217.
- Deegan-Krause, Kevin. 2006. *Elected Affinities: Democracy and Party Competition In Slovakia And The Czech Republic*. Palo Alto: Stanford University Press.
- Frízlová, Iveta; Kozlová, Michaela; Málek, Ondřej a Švestka, Jaroslav. 2006. *Vliv evropeizace na české politické strany*. Working Paper No. 20. Brno: IIPS.
- Grote, Jürgen R. 2003. *Delimiting Europeanization*. Text přednesený na Marburg Conference Session, ECPR, Marburg 18.–21. září 2003 (<http://www.essex.ac.uk/ecpr/>).
- Havlík, Vlastimil. 2006. „Evropská dimenze české politiky. Srovnání voleb do Poslanecké sněmovny v letech 2002 a 2006.“ In: *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*. Eds. Dalibor Čaloud, Tomáš Foltýn, Vlastimil Havlík a Anna Matušková. Brno: CDK a ISPO, 26–41.
- Hix, Simon a Goetz, Klaus H.. 2000. „Introduction: European Integration and National Political Systems.“ *West European Politics* 23, č. 4, 1–26.
- Hloušek, Vít. 2006. *Europe – an Emerging Cleavage in the European Party Politics?* Text přednesený na konferenci „Constructing New Identities in Transforming Europe. Enlargement and Integration: Are They Compatible?“ Aleksanteri Institute a Network for European Studies, University of Helsinki, Helsinki, 5.–6. října 2006.
- Hloušek, Vít a Kaniok, Petr, eds. 2007. *Evropské politické strany po východním rozšíření Evropské unie*. Brno: IIPS.
- Hloušek, Vít a Kopeček, Lubomír. 2005. *Cleavages in Contemporary Czech and Slovak Politics: between Persistence and Change*. Text přednesený na III. ECPR General Conference, Budapešť, 8.–10. září 2005 (<http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/generalconference/budapest/papers/30/10/Hlousek.pdf>).
- Chytilek, Roman a Šedo, Jakub. 2007. „Party system stability and territorial patterns of electoral competition in the Czech Republic.“ In: *Parliamentary Elections and Party Landscape in the Visegrád Group Countries*. Eds. Vít Hloušek a Roman Chytilek. Brno: CDK a ISPO, 23–35.
- Kopeček, Lubomír a Šedo, Jakub. 2003. „Czech and Slovak Political Parties and their Vision of European Integration.“ *Central European Political Studies Review* 5, č. 1, 1–10.
- Kopecký, Petr. 2006. „The Rise of Power Monopoly: Political Parties in the Czech Republic.“ In: *Post-Communist EU Member States. Parties and Party System*. Ed. Susanne Jungerstam-Mulders. London: Ashgate, 125–145.
- Kubicek, Paul J. 2003. „International norms, the European Union, and democratization: tentative theory and evidence.“ In: *The European Union and Democratization*. Ed. Paul J. Kubicek. London: Routledge, 1–29.
- Ladrech, Robert. 2002. „Europeanization and Political Parties: Towards a Framework for Analysis.“ *Party Politics* 8, č. 4, 389–403.
- Ladrech, Robert. 2005. „The Europeanization of Interest Groups and Political Parties.“ In: *The Member States of the European Union*. Eds. Simon Bulmer a Christian Lequesne. Oxford: OUP, 317–337.
- Mair, Peter. 2000. „The Limited Impact of Europe on National Party Systems.“ *West European Politics* 23, č. 4, 27–51.
- Mair, Peter. 2006. *Parties and Party Systems* (http://www.eui.eu/SPS/People/Faculty/CurrentProfessors/PDFfiles/MairPDFfiles/PM_PoliticalPartiesChapter12.pdf).

- Matušková, Anna. 2006. „Volební kampaň 2006: nástup politického marketingu do České republiky.“ In: *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*. Eds. Dalibor Čaloud, Tomáš Foltýn, Vlastimil Havlík a Anna Matušková. Brno: CDK a ISPO, 62–88.
- Petřík, Jaroslav. 2003. „Postoj politických stran k EU ve volební kampani 2002 – Česká republika.“ In: *Evropská otázka ve volebních kampaních*. Ed. Jakub Šedo. Brno: IIPS, 11–37.
- Plecitá-Vlachová, Klára a Stegmaier, Mary. 2003. „The Chamber of Deputies election, Czech Republic 2002.“ *Electoral Studies* 22, č. 4, 772–778.
- Poguntke, Thomas; Aylott, Nicholas; Ladrech, Robert a Luther, Kurt Richard. 2007. „The Europeanization of National Party Organizations: A Conceptual Analysis.“ *European Journal of Political Research* 46, č. 6, 747–771.
- Pridham, Geoffrey. 2005. *Designing Democracy. EU Enlargement and regime change in post-communist Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Schimmelfennig, Frank a Sedelmeier, Ulrich, eds. 2005. *The Europeanization of Central and Eastern Europe*. Ithaca/London: Cornell University Press.
- Strmiska, Maxmilián. 2000. „The Czech Multipartism in the Late 1990s.“ *Central European Political Studies Review* 2, č. 2, 1–6.
- Strmiska, Maxmilián. 2007. „The Czech Party System: A Few Observations on the Properties and Working Logic of the Czech Party Arrangement.“ In: *Parliamentary Elections and Party Landscape in the Visegrád Group Countries*. Eds. Vít Hloušek a Roman Chytilík. Brno: CDK a ISPO, 107–115.
- Šaradín, Pavel. 2007. „The influence of the strong bi-polarization.“ In: *Visegrad votes: Parliamentary elections 2005–2006*. Eds. Pavel Šaradín a Eva Bradová. Olomouc: Univerzita Palackého, 13–37.
- Šedo, Jakub. 2003. „Role Evropské unie a jejího rozšíření ve volební kampani.“ In: *Evropská otázka ve volebních kampaních*. Ed. Jakub Šedo. Brno: IIPS, 126–139.
- Zahradil Jan. 2000. *Národní zájmy v reálném světě* (<http://www.ods.cz/knihovna/dokument.php?ID=31>).
- Zahradil, Jan; Plecítý, Petr; Adrián, Petr a Bednář, Miloslav. 2001. *Manifest českého eurorealismu* (<http://www.ods.cz/knihovna/dokument.php?ID=11>).